

TIJORAT BANKLARINING KREDIT PORTFELIDAGI MUAMMOLI KREDITLARNI KAMAYTIRISH YO‘LLARI

Ishonkulov Maxmud Umirboyevich

O‘zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi

Tijorat banklarini boshqarish magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16025205>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tijorat banklarining kredit portfelida yuzaga kelayotgan muammoli kreditlar (NPL — Non-Performing Loans) muammosi tahlil qilinadi. Muallif ushbu kreditlarning paydo bo‘lishiga olib keluvchi asosiy omillarni ochib beradi, xususan, kreditlashdagi baholash xatolari, mijozlarning moliyaviy intizomi pastligi, bozor tavakkalchiligi va iqtisodiy beqarorlik holatlari muhokama etiladi. Shuningdek, muammoli kreditlar banklar rentabelligi va likvidligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi bois, ularni kamaytirishga qaratilgan strategik choralar — ilg‘or kredit skoring tizimlari, kredit portfelini diversifikatsiyalash, monitoringni kuchaytirish va kreditlarning qayta restrukturizatsiyasi kabi mexanizmlar ko‘rib chiqiladi. O‘zbekiston bank tizimi misolida milliy va xalqaro yondashuvlar solishtirilib, maqolada muammoli kreditlarni samarali boshqarish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Muammoli kreditlar, kredit portfeli, risklarni boshqarish, tijorat banki, qaytaruvchanlik, kredit siyosati, restrukturizatsiya, monitoring.

WAYS TO REDUCE PROBLEM LOANS IN THE LOAN PORTFOLIO OF COMMERCIAL BANKS

Abstract. This article analyzes the problem of problem loans (NPL — Non-Performing Loans) arising in the loan portfolio of commercial banks. The author reveals the main factors leading to the emergence of these loans, in particular, errors in lending assessment, low financial discipline of customers, market risk and economic instability are discussed. Also, since problem loans have a negative impact on the profitability and liquidity of banks, strategic measures aimed at reducing them are considered - advanced credit scoring systems, diversification of the loan portfolio, strengthening monitoring and loan restructuring mechanisms. Using the example of the banking system of Uzbekistan, national and international approaches are compared, and practical recommendations are given for the effective management of problem loans.

Keywords: Problem loans, loan portfolio, risk management, commercial bank, repayment, credit policy, restructuring, monitoring.

Kirish

Tijorat banklari faoliyatining eng asosiy yo‘nalishlaridan biri bu – kreditlashdir. Kreditlar bank aktivlarining salmoqli qismini tashkil qilganligi sababli, ularning sifati bank barqarorligining bevosita ko‘rsatkichidir. Shu sababli, kredit portfelining sog‘lom va yuqori darajadagi qaytaruvchanlikka ega bo‘lishi moliyaviy muassasalar uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. Aks holda, muammoli kreditlarning ortib borishi bank rentabelligini pasaytirib, ularning moliyaviy barqarorligiga tahdid tug‘diradi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston bank tizimi faol rivojlanayotgan bo‘lishiga qaramay, muammoli kreditlar ulushi dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda. Xususan, 2020–2024 yillar davomida pandemiya va global iqtisodiy noaniqliklar fonida ko‘plab qarzdorlar o‘z kredit

majburiyatlarini bajarishda qiyinchiliklarga duch keldi. Bu holat banklarning kredit portfelida muammoli kreditlar ulushining oshishiga olib keldi.

Ushbu holat banklar tomonidan risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, kredit siyosatini qayta ko'rib chiqish va qarz olayotgan subyektlarning moliyaviy holatini yanada chuqur tahlil qilish zaruratini yuzaga keltirdi. Shuningdek, ilg'or xorijiy tajribalarga asoslangan kredit monitoringi va baholash mexanizmlarini joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib bormoqda.

Mazkur maqolada muammoli kreditlar muammosining mazmun-mohiyati, ularning bank faoliyatiga salbiy ta'siri, yuzaga kelish sabablari hamda ularni kamaytirishning samarali yo'llari nazariy va amaliy jihatdan yoritib beriladi. Xususan, O'zbekiston tijorat banklari misolida statistik tahlillar asosida mavjud muammolar va takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Metodologiya: Tijorat banklarining kredit portfelidagi muammoli kreditlarni kamaytirish masalasini chuqur o'rganish zamonaviy ilmiy yondashuvlar, tizimli tahlillar va amaliy kuzatuvlarga asoslangan kompleks metodologiyani talab qiladi. Mazkur ilmiy ishda asosiy metodologik yondashuv sifatida kombinatsiyalashgan – ya'ni nazariy, empirik va statistik tahlil metodlarining uyg'unligi qo'llanildi. Bu esa mavzuni har tomonlama yoritish, muammoli kreditlar masalasini nafaqat statistik raqamlar, balki iqtisodiy jarayonlarning ichki mantiqiy bog'liqligi orqali anglash imkonini berdi.

Avvalo, tadqiqotda nazariy-metodik asoslarni shakllantirish uchun xalqaro miqyosda qabul qilingan kredit portfeli boshqaruvi konsepsiyalari, muammoli kreditlar turlari va ularning bank risklariga ta'siri haqida ilmiy manbalar tahlil qilindi. Xususan, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF), Jahon banki (WB) va boshqa moliyaviy institutlarning tajribalari, shuningdek, Markaziy bank tomonidan belgilangan normativ hujjatlar asosiy manba bo'lib xizmat qildi.

Keyingi bosqichda empirik yondashuv asosida O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining amaliy faoliyati, ularning yillik hisobotlari, kredit portfeli dinamikasi va muammoli kreditlar tarkibi o'rganildi. Banklar kesimida mavjud muammolarni aniqlash uchun komparativ tahlil (taqqoslama tahlil) usuli qo'llanildi. Bu orqali muammoli kreditlar darajasiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlanib, ularning umumiy tendensiyasi baholandi.

Bundan tashqari, statistik tahlil metodlari asosida kredit portfeli sifati, kredit qaytaruvchanligi ko'rsatkichlari, muammoli kreditlar ulushi va ularning kamayish tendensiyasi ko'rsatkichlari ajratib olindi. Dinamika va strukturaviy tahlillar orqali 2020–2024 yillar oralig'ida muammoli kreditlar qanday o'zgarishlarga uchragani baholandi. Ushbu statistik ma'lumotlar asosida O'zbekiston tijorat banklarining kredit siyosati bo'yicha qaror qabul qilishda qanday o'zgarishlar qilish zarur ekanligi asoslab berildi.

Shuningdek, metodologik yondashuv doirasida sifatli tahlilga ham e'tibor qaratildi. Ya'ni, bank mutaxassislari bilan suhbatlar, so'rovnomalar va ekspert fikrlariga asoslangan holda muammoli kreditlar bilan bog'liq amaliy muammolar aniqlanib, ular yechimi yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqildi. Aynan shu yondashuv orqali nafaqat statistik ko'rsatkichlar, balki real iqtisodiy voqelik, boshqaruv tajribasi va bank mijozlarining qarz madaniyatiga doir jihatlar yoritildi.

Umuman olganda, ushbu ilmiy ishda qo'llanilgan metodologik yondashuvlar tizimliliği, izchilligi va natijaga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. Nazariy asoslar, empirik kuzatuvlar va statistik ko'rsatkichlar uyg'unligi orqali muammoli kreditlar masalasi chuqur va asosli yoritilishi ta'minlandi. Bu esa, o'z navbatida, tijorat banklarining risklarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Tijorat banklari faoliyatida muammoli kreditlar masalasi bank xavflarini boshqarishning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ko'plab iqtisodchilar, bank mutaxassislari va xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan chuqur o'rganilgan.

Mazkur bo'limda ushbu mavzuga doir yetakchi nazariyalar, xalqaro amaliyotlar va milliy bank tizimi kontekstidagi ilmiy manbalar sharh qilinadi.

Birinchi navbatda, xalqaro miqyosdagi yondashuvlarga murojaat qiladigan bo'lsak, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) va Jahon banki tomonidan muammoli kreditlarni aniqlash va ularni kamaytirish strategiyalari bo'yicha ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar muhim ahamiyatga ega. Xususan, IMFning "Sound Practices in Managing Problem Loans" nomli hisobotida kreditlar bo'yicha monitoring tizimlarini kuchaytirish, kredit baholash mezonlarini aniqlashtirish hamda aktivlarni qayta tuzish (restrukturizatsiya) mexanizmlari keng yoritilgan. Ushbu yondashuvlar bugungi kunda rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ham dolzarb hisoblanadi.

Ilmiy doiralarda T. Koch va S. Scott tomonidan yozilgan "Bank Management" nomli monografiyada kredit portfelini boshqarish bo'yicha tizimli yondashuvlar, kredit risklarini baholash vositalari va muammoli kreditlar darajasini kamaytirish yo'llari keng muhokama qilingan. Ushbu asarda tijorat banklarida aktivlar sifati va ularning daromadlilik o'rtasidagi muvozanatga alohida urg'u berilgan.

Shuningdek, B. Mishkinning "The Economics of Money, Banking and Financial Markets" asarida muammoli kreditlar banklar likvidligiga qanday ta'sir ko'rsatishi, kredit riskining boshqa moliyaviy risklar bilan bog'liqligi va bu risklarni boshqarish modellari yoritilgan. Muallif banklarning kreditlash siyosatini yomon kreditlar bilan bog'liq xavflardan himoyalash mexanizmlarini iqtisodiy nazariya asosida tushuntiradi.

Milliy miqyosda olib borilgan ilmiy izlanishlarga murojaat qiladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining so'nggi yillardagi ma'ruzalarida muammoli kreditlar ulushining kamaytirish yo'llari, xususan, risk asosida qaror qabul qilish va baholash tizimlarining joriy etilishi haqida fikrlar ilgari surilgan. 2023-yilda e'lon qilingan "Kredit faoliyati va bank nazorati" mavzusidagi normativ-huquqiy hujjatlar banklarning kredit portfelini sog'lomlashtirish borasidagi qadamlarini mustahkamladi.

Yana bir muhim manba – Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Bank-moliya akademiyasi olimlarining ilmiy maqolalari hisoblanadi. Ularning tadqiqotlarida ayniqsa O'zbekiston sharoitida kreditlarni to'liq tahlil qilmasdan berish, noto'g'ri baholangan garovlar, hamda nazorat mexanizmlarining sustligi muammoli kreditlar sababi sifatida ko'rsatiladi. Bular asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar muammoli kreditlar bilan bog'liq muammolarni hal etishda nazariy asos va amaliy yechimlarni taklif etadi. Xalqaro va milliy manbalarni birgalikda o'rganish orqali ushbu muammo chuqur tahlil qilinib, tijorat banklari

uchun muhim strategik qarorlar ishlab chiqish mumkin. Kredit portfelining sog'lomlashtirilishi bank tizimi barqarorligining asosi bo'lib, bu borada ilmiy adabiyotlar hal qiluvchi ahamiyatga ega vosita bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar: Tijorat banklarining faoliyatida muammoli kreditlar (ya'ni, muddati o'tgan yoki qaytarilishi shubha ostida bo'lgan kreditlar) mavjudligi ularning moliyaviy barqarorligi, likvidligi va daromad olish imkoniyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli kredit portfelining sifatini muntazam ravishda monitoring qilish, undagi muammoli kreditlar ulushini kamaytirish bo'yicha aniq choralar ko'rish bank siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bank tizimi jadal rivojlanayotgan bo'lishiga qaramay, kredit portfelida muammoli kreditlarning nisbatan yuqoriligi muammo bo'lib qolmoqda.

Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yilda banklar umumiy kredit portfelining 4,5 foizi muammoli kreditlar (NPL) bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 5,8 foizgacha oshgan.

Aksariyat holatlarda muammoli kreditlarning ortishiga quyidagi omillar sabab bo'lmoqda:

Birinchidan, kredit olish jarayonida qarz oluvchilarning moliyaviy holatini chuqur tahlil qilmaslik muhim xatolardan biridir. Ko'plab tijorat banklari tomonidan mijozga kredit ajratish jarayonida ularning to'lov qobiliyati, daromad manbalari va garov mulki yetarlicha tekshirilmayapti. Bu esa keyinchalik qarzdorning o'z vaqtida to'lovlarni amalga oshira olmasligiga olib kelmoqda.

Ikkinchidan, banklar tomonidan kredit monitoringi va nazorati mexanizmlarining sustligi ham muhim omil hisoblanadi. Mijozga kredit berilgandan so'ng u bilan ishlash jarayonida banklarning faol yondashuvi yetishmaydi. Ayniqsa, kichik biznes yoki mikrokreditlar bo'yicha bunday yondashuv ko'proq kuzatiladi.

Uchinchidan, iqtisodiy va tashqi omillar, xususan pandemiya davrida yuzaga kelgan global iqtisodiy inqiroz, ta'minot zanjirlarining uzilishi va narxlar o'zgarishi ham korxonalar va jismoniy shaxslarning moliyaviy ahvoriga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Bu esa kreditlarni o'z vaqtida to'lashga imkon bermay, ularni muammoli holatga tushirib qo'ydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yirik tijorat banklari bilan taqqoslaganda, kichik va hududiy banklarda muammoli kreditlar ulushi yuqoriroq. Bu, o'z navbatida, ushbu banklarning risklarni boshqarish tizimlari yetarli darajada rivojlanmaganligidan dalolat beradi. Shu sababli ular kredit portfelini chuqur tahlil qilmasdan, ko'proq miqdorda xavfli kreditlar ajratishga moyil bo'lmoqda.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda ayrim ijobiy siljishlar ham kuzatilmoqda. Jumladan, 2022-yildan boshlab tijorat banklarida kredit baholash tizimlari (skoring tizimlari) joriy qilinmoqda. Bu tizimlar kredit olish istagidagi mijozlarning daromadlari, moliyaviy tarixi va boshqa ko'rsatkichlari asosida avtomatik baho beradi. Bu esa inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirishga yordam bermoqda.

Bundan tashqari, kreditlarni restrukturizatsiya qilish amaliyoti yo'lga qo'yilgan. Bu orqali vaqtincha to'lovga qodir bo'lmagan mijozlar bilan qayta muzokaralar olib borilib, to'lov jadvali o'zgartirilmoqda, foiz stavkalari kamaytirilmoqda yoki imtiyozli muddatlar belgilanmoqda.

Natijada, bir qancha kreditlar muammoli toifasidan chiqarilib, bank portfeli sifatining tiklanishiga erishilmoqda.

Muammoli kreditlarning bank tizimidagi ulushi banklarning moliyaviy holatini baholashda eng muhim indikatorlardan biri hisoblanadi. Statistik tahlillar orqali ushbu kreditlarning dinamikasi, banklar kesimidagi farqlari va ularni kamaytirishga qaratilgan choralar samaradorligini aniqlash mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik statistik ma’lumotlariga ko‘ra, 2020–2023 yillar oralig‘ida tijorat banklari kredit portfelida muammoli kreditlar ulushi o‘zgaruvchan bo‘lgan. 2020-yilda bu ko‘rsatkich 2,6% ni tashkil etgan bo‘lsa, 2021-yilda pandemiya davrining moliyaviy oqibatlar tufayli 4,5% gacha oshgan. Bu holat global inqiroz ta’sirida ko‘plab yuridik va jismoniy shaxslarning qarzlari o‘z vaqtida qaytara olmaganligi bilan bog‘liq.

2022-yilda muammoli kreditlar darajasi 5,1% ni tashkil etib, yuqori darajada saqlanib qoldi. Biroq, 2023-yil oxiriga kelib ushbu ko‘rsatkich 4,6% gacha pasaydi. Bu esa banklar tomonidan monitoring tizimlarining takomillashuvi, kreditlar restrukturizatsiyasi va sud orqali undirish mexanizmlarining kuchaytirilganidan dalolat beradi.

Yil	Umumiy kredit portfeli (trln UZS)	Muammoli kreditlar (NPL) (trln UZS)	NPL ulushi (%)	Izoh
2021	310	14.0	4.5	Markaziy bankning yillik ma’lumotlari asosida
2022	~420	~19.3	4.6	CEIC va Markaziy bank ma’lumotlari asosida
2023	533.1	21.185	4.0	2025 yil 1 yanvar holatiga
2024	~540	24.348	~4.5	2025 yil 1 mart holatiga

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, yillik moliyaviy hisobotlar (2020–2023)

Yuqoridagi statistik ma’lumotlar muammoli kreditlar bo‘yicha xavf darajasining 2021–2022 yillarda keskin oshganini, biroq 2023-yilda muayyan pasayish kuzatilganini ko‘rsatadi. Bu esa banklar tomonidan ko‘rilgan chora-tadbirlarning natija bera boshlaganini anglatadi.

Banklar kesimida qaralganda, yirik davlat banklarida muammoli kreditlar asosan yirik sanoat korxonalariga berilgan kreditlar doirasida shakllangan. Xususi banklarda esa muammolar asosan chakana kreditlash (mikrokreditlar, iste’mol kreditlari) sohasida ko‘proq uchrayapti. Bu farq banklar mijozlari tarkibi va kredit siyosatining turli xilligini aks ettiradi.

Shuningdek, 2023-yilda tijorat banklari tomonidan muammoli kreditlar portfelining 29% qismi restrukturizatsiya qilingan, ya’ni qayta to‘lov jadvali tuzilgan, muddati uzaytirilgan yoki imtiyozli davrlar berilgan. Buning natijasida bir qator kreditlar qaytarila boshlangan va kredit portfeli sifati tiklangan.

Hududlar kesimida esa Toshkent shahri, Andijon va Farg‘ona viloyatlarida muammoli kreditlar ko‘rsatkichi nisbatan yuqori bo‘lib, bu hududlarda kreditlash faolligi yuqoriligi va aholi zichligi bilan bog‘liq.

Statistik ma‘lumotlar kredit portfelidagi muammolarni aniq ko‘rsatadi va ularni kamaytirish yo‘nalishida qaysi choralar samarali bo‘lganini baholash imkonini beradi. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, muammoli kreditlar hajmini kamaytirish bo‘yicha monitoringni kuchaytirish, mijozlar riskini chuqur baholash va texnologik skoring tizimlaridan foydalanish dolzarb va samarali vositalar hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, muammoli kreditlar tijorat banklari uchun strategik xavf bo‘lib, ularni kamaytirish faqat individual qarorlar emas, balki butun bank tizimining institutsional yondashuvlarini talab qiladi. Tahlillar ko‘rsatmoqdaki, texnologik yechimlar, kredit siyosatini takomillashtirish va me‘yoriy-huquqiy bazani mustahkamlash orqali bu muammoga barham berish mumkin.

Muhokama: Muammoli kreditlar har qanday tijorat banki uchun nafaqat moliyaviy barqarorlik, balki ishonchlilik va raqobatbardoshlikning ham sinov mezonini hisoblanadi. Banklar faoliyatida kreditlar – asosiy daromad manbai bo‘lib, ularning samarali boshqaruvi moliyaviy tizimning sog‘lom ishlashini ta‘minlaydi. Shu sababli, muammoli kreditlar bo‘yicha muhokama nafaqat bank amaliyoti, balki iqtisodiy xavfsizlik nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda so‘nggi yillarda muammoli kreditlar ulushining oshishi ko‘plab omillar bilan bog‘liq. Eng avvalo, kredit berishdagi risk baholash jarayonining soddaligi yoki inson omiliga haddan ziyod bog‘liqligi, zamonaviy texnologiyalar asosidagi skoring tizimlarining to‘liq joriy etilmaganligi muammolarni chuqurlashtirmoqda. Mijozlarning moliyaviy holatini chuqur tahlil qilmasdan, faqat garov ob‘ektiga asoslanib kredit ajratish holatlari hanuzgacha uchramoqda.

Muhokamada alohida e‘tiborga loyiq jihat shundaki, aksariyat tijorat banklari o‘z kredit portfelini diversifikatsiya qilmagan, ya‘ni kreditlar asosan ayrim soha va tarmoqlarga to‘plangan.

Bu esa iqtisodiy beqarorlik holatida ushbu segmentdagi mijozlarning qarzlarni qaytara olmaslik xavfini oshiradi. Xususan, qurilish, transport, kichik biznes kreditlari bo‘yicha muammoli kreditlar yuqoriligicha qolmoqda.

Xalqaro amaliyot shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan bank tizimlari kredit risklarini boshqarish bo‘yicha aniq va avtomatlashtirilgan algoritmlardan foydalanadi. Misol uchun, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida kredit skoring tizimlari barcha banklar uchun majburiy bo‘lib, kredit berish jarayoni to‘liq raqamlashtirilgan. Natijada, qarzdorning to‘lov qobiliyati, kredit tarixi, daromadlar dinamikasi va xarajatlar avtomatik ravishda tahlil qilinadi.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda bu yo‘nalishda muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, 2022-yildan boshlab kredit byurolarining faoliyati kengaytirildi, banklar o‘rtasida ma‘lumot almashinuvi kuchaytirildi, axborot texnologiyalariga asoslangan “kredit reytingi” tizimlari joriy qilinmoqda. Bu esa muammoli kreditlarning oldini olishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Ammo shuni ham tan olish kerakki, mavjud yondashuvlar hali to‘liq tizimlashtirilmagan.

Masalan, kredit monitoringi aksariyat hollarda kredit ajratilgandan keyin susayib ketadi.

O'z vaqtida monitoring qilinmasa, mijoz to'lov qobiliyatini yo'qotganini bank juda kech anglaydi. Shu bois, monitoring tizimlari avtomatlashtirilishi, real vaqt rejimida mijozlar moliyaviy ahvoli tahlil qilinishi zarur.

Bundan tashqari, banklar muammoli kreditlar bo'yicha ishlashni faqat sud yoki undirish organlari orqali emas, balki qayta restrukturizatsiya qilish, maslahat va moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali ham amalga oshirishi kerak. Aynan mijoz bilan ishlash madaniyati – muammoli kreditlarni kamaytirishdagi eng muhim yondashuvlardan biridir.

Muhokama natijasida quyidagi takliflar asoslanadi:

- Kredit baholashda zamonaviy skoring tizimlari va sun'iy intellekt vositalarini keng joriy etish;
- Kredit portfelini sohaga, hududga va qarz oluvchi toifasiga ko'ra diversifikatsiya qilish;
- Mijozlarning moliyaviy savodxonligini oshirish bo'yicha banklar tomonidan bepul o'quv dasturlarini yo'lga qo'yish;
- Muammoli kreditlarni sudgacha bo'lgan tartibda restrukturizatsiya qilish mexanizmlarini kuchaytirish;
- Monitoring va nazoratni inson omilidan holi, real vaqt rejimidagi tahlil asosida amalga oshirish.

Xulosa qilib aytganda, muammoli kreditlarni kamaytirish muammosi banklar uchun murakkab va kompleks yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda texnologiya, mijoz bilan muloqot, monitoring va qonunchilik jihatlari uyg'unlashgan holda amal qilishi lozim. Aks holda, muammoli kreditlar bank tizimini zaiflashtiradi, iqtisodiy o'sish sur'atlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Tijorat banklarining kredit portfeli – bu nafaqat ularning moliyaviy salohiyati, balki butun moliyaviy tizimning sog'lom ishlashi uchun barometr vazifasini bajaruvchi muhim ko'rsatkichdir.

Ayniqsa, ushbu portfeldagi muammoli kreditlar ulushining ortishi banklar barqarorligiga, daromadlilikka va mijozlar ishonchiga jiddiy xavf tug'diradi. Mazkur muammo ko'p hollarda faqat qarz oluvchilarning to'lovga qodir emasligi bilan emas, balki aynan bank ichki boshqaruv tizimining zaifliklari bilan chambarchas bog'liqdir.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ushbu masalaga nisbatan tizimli yondashuvlar shakllanmoqda. Kredit skoring tizimlarining joriy etilishi, kredit byurolari faoliyatining kengaytirilishi, raqamli monitoring tizimlarining amaliyotga tadbiiq etilishi – bularning barchasi muammoli kreditlar ulushini qisqartirish yo'lida tashlangan muhim qadamlardir. Biroq, muammo ko'lamli chuqurroq tahlil qilinar ekan, bu boradagi ishlar hali ham yetarli emasligini anglash qiyin emas. Banklar bunday holatlarda texnologik emas, balki strategik yondashuvlarni ham joriy etishlari zarur.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mijozning moliyaviy holatini baholashda sirtqi ko'rsatkichlar emas, balki chuqur tahlil va ishonchli prognozlar asosida qaror qabul qilish zarur. Kredit tarixining shaffofligi, daromad manbalarining barqarorligi — bu kredit xavfsizligining ustun tayanchlaridir.

Ayniqsa, mijozlar bilan ishlashda ular moliyaviy savodxonligini oshirish orqali to'lov intizomini shakllantirish, mas'uliyat hissini kuchaytirish banklar uchun uzoq muddatli strategik foyda keltiradi.

Bundan tashqari, kredit portfelining sohalar, tarmoqlar va hududlar bo'yicha diversifikatsiya qilinishi orqali umumiy risklar kamaytiriladi. Bu esa banklarni bir tarmoqdagi beqarorlik holatidan butun kredit portfelining zaiflashuvidan himoya qiladi. Kreditlar ajratilgach esa monitoringni real vaqt rejimida olib borish – banklar uchun nafaqat tavsiya, balki zaruratga aylangan boshqaruv mexanizmidir.

Shuningdek, muammoli kreditlarni faqat sud orqali undirish amaliyoti bank-mijoz munosabatlariga putur yetkazadi. Aksincha, ixtiyoriy restrukturizatsiya, muzokaralar, maslahat xizmatlari orqali muammolarni muloqot yo'li bilan hal qilish, banklar uchun nafaqat moliyaviy, balki imij jihatidan ham foydalidir.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining muammoli kreditlarga qarshi kurashi – bu faqat moliyaviy choralardan cheklanadigan jarayon emas. Bu — raqamli texnologiyalar, samarali boshqaruv, mijozlar bilan muloqot va ijtimoiy mas'uliyat uyg'unligida shakllanadigan yangi bank madaniyatini talab etadi. Ana shundagina banklar o'z kredit portfelini sog'lomlashtirib, barqaror o'sishni ta'minlovchi ishonchli moliyaviy institutga aylanishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Central Bank of Uzbekistan. (2023). Financial Stability Report. Tashkent: CBU Publications.
2. Mishkin, F.S. (2019). The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 12th ed. New York: Pearson Education.
3. Koch, T.W. and MacDonald, S.S. (2015). Bank Management. 8th ed. Boston: Cengage Learning.
4. International Monetary Fund. (2015). Sound Practices in Managing Problem Loans. Washington, D.C.: IMF Working Paper No. 15/85.
5. World Bank. (2020). Managing Non-Performing Loans in the Post-COVID Recovery. Washington, D.C.: World Bank Publications.
6. Karimova, N. (2021). "Tijorat banklarida kredit risklarini boshqarishning dolzarb masalalari". Iqtisodiyot va moliya, 6(2), pp. 45–51.
7. Akhmedov, A. (2022). "O'zbekistonda muammoli kreditlar va ularni kamaytirish strategiyalari". Bank ishi va moliya, 4(1), pp. 12–19.
8. European Central Bank. (2021). Guidance to Banks on Non-Performing Loans. Frankfurt: ECB.
9. Markaziy bank. (2022). O'zbekiston bank tizimining ko'rsatkichlari. Tashkent: Markaziy bank axboroti byulleteni.
10. Baxtiyorov, S. (2020). "Kredit portfelining sifati va muammoli kreditlar monitoringi". Moliyaviy tadqiqotlar, 3(3), pp. 77–83.
11. Basel Committee on Banking Supervision. (2017). Prudential Treatment of Problem Assets. Basel: BIS Publications.

12. Karimov, J. (2023). "Banklar faoliyatida kredit skoring tizimining roli". Bank-moliya akademiyasi jurnali, 1(1), pp. 58–65.
13. OECD. (2021). Credit Risk Management in Emerging Markets. Paris: OECD Publishing.
14. Hamidova, D. (2021). "Kredit restrukturizatsiyasi amaliyoti: O'zbekiston tajribasi". Iqtisodiy xavfsizlik va moliyaviy barqarorlik, 5(4), pp. 23–29.
15. International Finance Corporation. (2020). Tackling Non-Performing Loans in Emerging Economies. Washington, D.C.: IFC.
16. Ubaydullayev, B. (2022). "Muammoli kreditlarni kamaytirishning raqamli yechimlari". Innovatsion bank texnologiyalari, 2(2), pp. 39–46.
17. Asian Development Bank. (2019). Financial Inclusion, Credit Risk and NPLs. Manila: ADB Report.
18. Djalilova, M. (2023). "Bank portfelidagi muammoli kreditlarning iqtisodiy oqibatlari". Iqtisodiy tadqiqotlar, 4(2), pp. 51–59.